

821.163.

41-32

Д

ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ

НЕПРИЛИКА

**ПРИПОВЕТКА ИЗ
СЕОСКОГ ЖИВОТА**

Цена 4 динара

**Издање књижаре Томе Јовановића и Вујића
Београд — „Зелени Венац“
1922.**

334

Највећи избор српских књига за народ!

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРА
ТОМЕ ЈОВАНОВИЋА И ВУЈИЋА
БЕОГРАД — ЗЕЛЕНИ ВЕНАЦ

препоручује своје највеће стовариште поучних и забавних књига, светих икона, историјских и других слика за украс домова и т. д.

Романи и приповетке:

Хајдук Станко, историјски роман	Д	20.—
Од Срца Срцу, пр иповетка из сеоског живота "		4.—
Робињица Злата, припов. из сеоског живота "		6.—
Робинсон Крусе, чудни доживљаји "		5.—
Радетића Мара, припов. из сеоског живота "		6.—
Милићев гроб, припов. из сеоског живота "		4.—
Синовац, приповетка из сеоског живота "		2.—
Бисерка, приповетка из сеоског живота "		4.—
Смиља, приповетка из сеоског живота "		5.—
Јетрве, приповетка из сеоског живота "		4.—
Девојачки гроб, припов. из сеоског живота "		3.—
Касија царица, роман "		7.—
Силоан и Милена, роман "		5.—
Чедо вилино, бајка о Косовски девојки "		1-60
Први пољубац, пикантне приче "		3.—
Рајко од Расиње, роман "		5.—
Издајница, приповетка из српског устанка "		1-50
Геновева, приповетка за матере и децу "		4-50
Вилинске приче, одабране надодне припов. "		4.—
Маска са белим зубима (гвоздена канџа) "		8.—
Легија смрти, роман I.—II. "		15.—

488

НЕПРИЛИКА

ПРИПОВЕТКА

ИЗ

СЕОСКОГ ЖИВОТА

ОД

ЈАНКА М. ВЕСЕЛИНОВИЋА

~~БИБЛИОТЕКА
ЦЕНТРАЛНИ ИСТИКТА
НОБЕЛОВА СРЕДНОШКОЛСКИ
БЕОГРАД~~

4511

ИЗДАЊЕ КЊИЖАРЕ
ТОМЕ ЈОВАНОВИЋА И ВУЈИЋА
БЕОГРАД „ЗЕЛЕНИ ВЕНАЦ“.

3243

Штампарија „НОВО ДОБА“ у Вуковару.

Петар Удовичић био је врло виђен човек у нашем селу. Био је то отресит сељак, у шесетим годинама, доста прав и држећи. И ако је ту старост, по покретима његовим могао си судити да још није изнемогао. Крепко је корачао, главу је још држао високо, још је било неке свежине у снази. Истина, лице му беше зборано, али су црте доста правилне, те даваху томе лицу израз мушке озбиљности, а здрава, седа коса и велики брци улеваху поштовање.

Држао се отмено. На њему вазда чисто рубље и одело. Ишао је мирно и лагано, говорио је одмерено и паметно, не ватрено али ни хладно, зашто је душу дао и његов крупан, мушки глас који је чисто звонио заповеднички.

И то је било са свим према дому, јер је Узуновића дом чуџен од вајада, управо, то је најстарија породица у селу. Било је из те породице и кнезова, и попова, и кметова, чак и један човек од науке. И нико од њих не баци ни једну сенку на дом и породицу.

Задруга је била доста велика. Али нако имање беше велико, то се поједини старија чланова беху растурили по имању, подигли тамо куће и воћњаке, и готово сваки сам управља независно оним делом што му беше предат на руковање, и само су се, по потреби, једанпут или двапут месечно састајали у дому ради општег договора.

Петар је живео готово осамљен са својом бабом у дому. Деце није имао никад и зато је понеко млађи од задругара остајао с њим да намири оне кућевне послове, и да се нађе старици у помоћи. Зато у његовом дому беше тишина као у каквом мртвом граду. Онолике зграде чисте, окречене, стоје као њени споменици по гробљу; у дугу дану

не чујеш да двапут творишну врата нити видиш жива двоношља преко дворишта; и да петао својом песмом не објави доба дана рекао би да је кућа замрла као кошница.

Петар је много важио у селу. Толико пута бирали су га за кмета. Имао је тада пуне руке посла, али су, богме, онда и рђавци сеоски морали мировати, јер Петар није никоме грешке праштао сем деци.

Детегу треба опростити: не зна, Оно руком полети за жишку. Али ономе, који има петнаест година, не праштај! Нека сместа зна шта ће га снаћи ако погреши.

Тако је исто много важио и у капетанији и даље. Бирали су га те слали и у скупштину. Капетан или ћата, кад дођу у село, њему се увек јаве, призивају га те седи с њима; а Цветин пандур пред ким дршћу кметови, кад прође поред Петра, скида капу као да је прошао поред капетана.

Међутим он се није толико отимао

да кметује. Буде тако једну годину па тек рекне :

— Узмите Нинка. Ја нешто не могу!

И навали на људе и на власт те га смене.

Па да видиш и с људима се некако друкчије дружио. Није са сваким једнако. Било је наших сељака пред којима се он није никад насмејао, онако је гледао на њих као на нешто ниже, а на пример с попом, Нинком, Ђорђећем, учитељем — с њима се чак и шалио, нарочито с учитељем. Беше то млад дечко па једнако врља по селу, и то ноћу. Вели му Петар :

— Море учитељу, хоћеш да понесеш колечке као Игњат Штркуљић!

— Какве колечке? — пита учитељ.

— Лепе, лагане! Зар не знаш шта су колечке?

— Знам, али што да ја носим?

— Што обилазиш око туђих вајата. Гледам ја јутрос, свиње изриле њиву, па у свакој ровачи траг од ципела.

— Да ти није штогод жао, чича Петре?

— Бога ми, синак, да видиш, па јесте! Него ти си невичан овим нашим обешечацама. Неће да бију човека, знају да се за то иде у апс, него да обрукају као Штркуљића.

— Апи шта је то било? — пита учитељ.

— Шта је? Брука! Отишао човек код оне Марије на брду. А они лепо ухвате, извуку колечке вежу му руке наопако, привежу колечке за руке па изведу у сокак. Одрешити се не можеш а склонити се не можеш; ко прође мора те видети! Знаш, кад пуче брука — Игњат побеже. Годину дана није се јавио међу људе, а ево ни данас се није оженио. Неће ни једна за њега! Зато ти велим; причувај се или поведи друштва,

Тако се шалио с учитељем и добро се пазио с њим.

До душе, свакоме је називао и примио Бога; хтео се и одазвати у невољи па и помоћи којом паром, али

никад није хтео дати на интерес нити примити писмено. Једино, на што си сигурно могао од њега потражити пару, сигуран да те неће одбити, то је за свадбу. За то ће издати и последњу крајцару.

— На то треба дати! — вели.

— Не сигуран је — рекне му ко,

— Ни на коме ми није пропало коме сам на то дао.

II

Једно су му многи манисали. И стар је и честит, и све, а опет, опет — волио ти је запиљити у младо, женско чељаде, него, чини ми се, да му Бог здравља да! Сад, није био тај човек, није за њим никакав глас ишао, нису га ни у каквом непочинству ухватили, али опет што не баља — не ваља! Људи су му много замерали, а младо женскиње је бегало, колико га види, да се с њим не сретне. Он је то и видео и знао, али се опет те своје мане није оставио.

Причају његови парњаци да је то због тога што га је отац оженио на силу с овом његовом бабом па му остало срце незадовољено. То може бити и свакојако да је тало било, јер веле да је његова Симана, што но веле, робинја, и никад му права није. Он њу истина није тукао, није (онако, да рекнеш, измишљао какве муке да је муће; али је, брате, био ћупљив у кући као Турчин. Никад он с њом за четрдесет и неколико година, откад су се састали, није лепе речи проговорио нити јој какву милошту донео. Истина, никад речом није тражио да она њему штогод умашта, и све што је она око њега чинила, чинила је зато што је жена и што је мислила да као жена то мора чинити.

Некако и Бог им је — Боже опрости! — ишао таком животу на руку. Деце нису имали, а од кад су се састали ни једно није Соловало, па нису имали ни потребе да се једно другом приближе. Њему је, до душе, било лакше, он се изјутра дигне његово одело и обука чекало га је го-

тово, обуче се, умије, нареди посао па се дигне судници или мејани, те тамо часка с људима или оде те обилази имање; а она, у дугу дану сама, готово заборавила и да говори; а кад је ко ослови одговара преплашено више шапћући.

— Шта радиш, баба Симана?

— Хвала Богу — шапуће она, не застајући у ходу него хита да се склони гдегод.

Право рећи и он је сад мало друкчији него што је пре био. Сигурно је то и због старости, а после гризла га је савест. Зар је она крива што су његов и њен отац хтели да се они узму? Можда то ни њој није право било? . . . Али је он увек бегао од таквих мисли; или је ишао међу људе да разговара о чему било, или ји тражио каква посла који би га заглушио.

Али се последњих неколико година трудио да буде милостивнији спрема ње. Позво би је скоро увек да седне с њим за трпезу — што пре није никад чинио сем на Божић и Ускрс — натоčio би

јој чашу вина и пружио јој својом руком:

— Деде, бабо, да видиш како је ово добро!

А она би свагда уздрхтала кад би зазвонио његов крупни глас, па би дршћућом, сувом руком прихватила чашу и напила се.

— Је л' добро?

— Јесте — прошаптала би.

— То згрева кости.

И тако би коју лепу реч с њом проговорио. Она је одговарала или, по обичају шапатам, или би ћутала и само слушала њега а главом одобравала сваку његову реч. Чудна се мешавина тада замела у души старичиној. Долазило јој је да се на сваку његову милосну реч заплаће, али се бојала да јој сузе не покваре ту срећу па их је гутала заједно са јелом и пићем.

Или је та нежност долазила и због тога што је баба Симана у последње време све више слабила? Истина, није пала у постељу, није се ни тужила да

је што боли, али се видело лепо како је лагано нестаје као снега под сунчевим зрацима. Сви су то видели на и Петар, а видео је по томе што сиротица скоро преста јести. Метне залагај у уста, па се тако прекрсти.

— Једи, баба.

— Јела сам.

— Та шта си јела?

— Ја тако...

Петру дође тада нешто тешко, погледа је и види како јој се зборало лице, како су по рукама поискакале плаве жиле и како те суве руке дршћу, и онда му се да нешто на жао. Шапуће му као неки глас на уво: „ти си огрешио душу и упропастио овог створа Божјег!“

И тада сву ноћ не би тренуо. Оно што он ником неби презнао морао је самоме себи признати. И ма колико да се правдао, пред собом се није могао оправдати.

То ће свакојачко бити узрок тој пажњи. Тек та пажња је баш и убијала старицу. Сваки његов милоснији поглед

и свака лепа и блага реч као да је односила по један део њене снаге. Већ више није ишла и корачала него милила као нека бубица. И једнога дана само што се скљуси крај огњишта.

Дечко, што беше код куће, дојури мејани те га извести да је „наки“ зло и да је пала. Он се само промени у лицу па се одмах диже кући.

Баба Симана се борила с душом. Он јој приђе, узме је на руке као какво повесмо и унесе у собу те спусти на креветац. Сузе ударише низ смежурано старичино лице, она прошапутала: — Опрости — Па се загрцну и уздахну....

III

Он се некако чудновато осечао: и жалио је Симану и није. Па и та жалост није била она болећа жалост него онако.... као кад изгубимо каквог познаника за којим обично рекамо: „Веселник! Бог да га прости!“ Он је мирно обилазио трудбенике који

тесаху сандук и шараху крстачу, разговарао с комшијама, који дођоше на испратњу, причао им о њеном последњем часу, без сузе и туге. и обилазио редаре, који овај дугогодишњи мирни дом оживеше својом галамом.

Али, кад старицу саустише у гроб, кад се разђоше трудбеници и он оста сам у оној огромној кућерини — тек тада осети да је збиља нешто од вредности изгубио. Свестан је био да се она неће појавити на вратима собе, а једнако му се отимаху очи на ту страну. Четрдесето-годишња навика се немогаше тако лако одвикнути. Он је скоро свако о дозиваше по имену, и тек пошто је викао онда се сети да је никад довикати неће. Тада би се на брзу руку обукао, презалогарио, та побегао од куће мејани.

Али, сад ни код мејане не беше спокојан као досад. Досад је био миран, јер је на дому имао чувар-кућу па није ништа бринуо. Сада већ није тако. Кад год би се кући вратио наишао би на

какву штету, и пошто би се сит наједио затворио би се у празној кући па се до неко доба ноћи претурао по постељи очекујући да му сан на очи дође.

Живот му постајаше све тежи и тежи, а она осама и тишина све несноснија. Позивао је понеког од задругара. Они су долазили, али с њим нико није смео разговарати, пред њим се нико није смео насмејати: бојали се строгости његове на коју беху од постанка навикнути.

Видећи да то не помаже, покуша он да се разговори пићем. Али и ту беше лоше среће. Прво, он није никад пио, па то неможе ни сад; а друго, и кад би попио коју чашу више он је то радио само у друштву. Зато поче вечером дозивати комшије да „мало поседе“.

При чаши вина дођу и разни разговори.

— Баш ти је сад незгодно — вели му комшија Јевта.

— Незгодно, доиста!

— Ја бих ти могао дати један савет.

— Да чујем.

— Да сам на твоме месту, ја бих се оженио.

— Е... — отеже он — незгодно и то.

— Што?

— Смејаће ми се свет.

— Море, мачи се света! Ко ће тебе гледати. Оно, имаш Богу хвала, и својих, ал брата, нема ништа без свога друга.

— То имаш право!

— Ето, па промисли, паметан си човек!

Та га мисао поче освајати. Збиља, зашто се он неби оженио? То је њему потребно, јер иду дани кад ће требати да га неко прихвати и доведе до постеље.

„Да сам имао деце, не бих на то ни помислио. А овако, шта ћу? Ко ће око мене? Може доћи, а доћи ће свакојако, немоћ, те нећу моћи са постеље маћи. Треба, треба да се женим!“

Пошто мисао ухвати корена она и освоји. Он беше уверен да ће га же-

нидба спасти од овог несносног живота. Сад се више не питаше хоће ли се женити, него хоће ли узети млађу или старију жену. Питао је зато Јевту, а овај му рече:

— Млађу, брате! Што ће ти гроб?

И он се слагао с њим; чак поче и меркати, па, богме, и бирати. Није се освртио на разлоге својих врсника који говорише да се остави младе жене.

— Што?

— Па ти си прилично у годинама.

— Ја сам потпуно здрав.

— То јест, али ту још нешто треба.

— Не брини ти!

— Ја ти сзмо рекох. Не би, велим, лепо било, под твоју седу косу, да те по устима попирају!

— Гледај посла само, знам ја себе: нисам дете, ваљда!

— Ту човек не може да буде паметан. А ти знаш колико ја тебе и ценим и поштујем — рече му Нинко.

Неприлика.

— Ти ћеш погврдити код власти да ја немам 60 година, то ја од тебе тражим.

— Добро.

— Ти и Јевта.

— Добро.

IV

Бога ми, поче се и у селу озбиљно говорити о женидби Петровој. Свет је то одмеравао својим аршином. Многи су му замерали што се икако и жени али велика већина замерала му је што се жени девојком.

А он изабрао девојку! Човек преко 60 година а девојка од 20!

— Какав је то отац што своје дете у ропство даје!? узвикивале су жене од чуда.

— Је ли полудео онај Ђурађ? узвикивали су људи, чудећи се Ђурђу Јерићићу што даје своје дете стару човеку.

Било је људи који су до некле одобравали Ђурђу, неки чак то сматраше и као неку памет, јер том удајом он осигурава своје дете од муке и невоље,

с којом се целога века борио; али, на крају крајева, свршавао се сваки разговор тиме да је Марица Ђурђева неприлика Петрова и да ту не може бити никаква живота.

Сама Марица није говорила ништа. Она је била сиротица, за њену се руку није нико отимао, па се предала својој сиротињи. Највећа јој жеља беше да се честито одене, да обуче јелек везен срмом — али та јој се жеља није испуњавала. Других жеља није имала; њено срце није ни за ким бурније закуцало, нико се није ни трудио да се загледа у њене ватрене, црне очи које беху веома лепе. Она је знала да мора радити, да се мора удати за онога за кога јој отац рекне и зато је рекла да пристаје кад су је запитали,

— Како си могла пристати? — питају је другарице.

— Па кад ми тата вели.

— Па како ћеш му бити жена?

— Што?

— Па зар не видиш како је обелио?

— Па и мој је тата бео. А он је добар, пита ме шта радим и узме ми плетиво из руке те разгледа шару....

— Па зар га се не бојиш?

— Јок. Лепо са мношћом разговара. Он онако изгледа страшан, али није. Вели мени да ће ми купити јелек и нанизати ниску.

— Не бих ја, вала, пошла за њега па да ми купи сто јелека и наниже двестаниски!

— Што, кад је онако добар и кад лепо разговара?

— А шта ти још говори?

— Говори тако о свему: о кући, о њивама; вели да ће ме одевати као варошку и возати на оним шареним тарицама као што поп воза попадају.

И према томе и Петар и Марица као да беху задовољни. Петар нарочито. Летео је на све стране, набавио је и уверење да му нема још 60 година и предао попу, а поп је ствар упутио властима. Чекало се само одобрење од власти па да се свадба сврши.

Сад, не могу се баш заклетити, али је нешто стало Петра док је одобрење добио. Тек добио је право да се може женити. И онда се човек са свим промени, управо, подмлади се. Разговарао је са сваким, није као оно пре двојанио људе, него се са сваким шалио па чак и шале примао. Вели му Гојко Крстић:

— Море, газда Петре, хоћеш ти још и чуда починити.

— Каква чуда, Гојко?

— Можемо се ми у твоје дому и о крштењу напити, Не верујем ја вама маторцима, никако!

— А он се зацепи од смеја, па зове мејанџију и поручује Гојку полић ракије, Нико не памти да је кадгод кућу оправљао, сад је узео прекривати црепом, кречити, бојити бојом врата и прозоре. Жене из задруге дођоше те стадоше трести оне силне ћилимове и шаренице што је покојна Симана откала. Оживело оно двориште што је досад ћутало као мртви град.

Његова браћа и задругари сдзвали

су се његовом позиву и чинили све припреме, У гвему селу једини они беху што о целој ствари речи не проговорише. Ни онда чак, кад их је позвао, и, по обичају, запитао и потражио као савета од њих, нису ништа противно рекли.

— Зар ти толико управљао кућом и знао шта и како треба па ту да не знаш! Кад си намислио, — нека је са срећом да Бог да!

И тако се све свршило онакв како је он желео. Он је био потпуно задовољан. Старо срце, дотле успавано, пробудило се и разиграло. Он погледаше Марицу погледом чудним, погледом којим појешан човек погледа печено прасенце на ражњу; а ова весела, и задовољна, и сва срећна што је добила кадивелијелек, везен златом и окићен шљокама. По неколико пута би га облаћила и везивала ниске великих и малих дуката око врата, па би узела огледалце и загледала се у њ, и тако заборављала све послове,

V

И тако се сврши, Попа их венча, сватови просвадбоваше и разиђоше се својим кућама, оста поновљени дом и у њему срећни домаћин.

Добро се осећао Петар после свадбе, као оно болесник што се после дуге болести дочепа снаге и здравља. Њему се све миљило, све му било лепо. И он се освежио па ведар и весео као леп јесењи дан. Непрестано се налазио у пољу и сваки му се посао миљило. Што никад дотле било није, кућа му се учини рај из којег му се није излазило. Ади, да не би квррио старог реда, и да би избегао пецкања својих старих другова, одлазио би, по обичају своме, кад и кад мејани. Али се тамо није више као пре задржавао до мрака, него би мало поседао, па би тек устао.

— Ако Бог да?

— Идем мало до куће. Наредио сам неки посао па идем један час да видим...

— Па јест, јест, и треба — добаци му по који стари другар, смешкајући се,

— Шта ти опет!

— Ништа, брате, ништа! Онако само, узгред, упитих — вели овај а сви се смејуше.

Петар види шта је, и да се њему смеју, па се тек окрете свима.

— А шта је, море! Смејете ми се што жудим кући, је л' ? Чувам имање! Ако не сачува не натече. Збогом!

Па оде из мејане. Они гледе за њим виде како иде праз као свећа, не ослања се још на штап па тек понеки рекне:

— Море, шта мислиш ти за њега! Још је он у пуној снази. Ни у чему нија попузнуо, сем што је обелио.

— Одрасли смо заједно и ја не памтим да је боловао сем што га кад и кад грозница претрља.

— Гледај само како корача. Још ће тај живети двадесет година!

А он би збиља право кући. Чим би се појавио у дворишту истрчала би невеста преда њ, примила штап из његове

руке и оставила на своје место, а њега би понудила столицом на коју би ставила малено јастуче.

— Шта ти радиш?

— Ништа, гледала сам мало посла па пошто сам средила и наставила ручак, узех мало рад у руке.

— А шта ти је то?

— Узела сам овај препочетак од Мирјане Јевтине. Ето видим! Само се мени њена шара не допада. Ја сам овде метнула крмез, и овде рујило. Је л' да је ово моје лепше.

— Како да није лепше?

— Па онда ја јој се чудим што ће јој ово зеленило овде? Овде треба да је плаво као небо. Видиш како је у мене. Само чекај док свршим, видићеш да ће бити чарапе као смишљене. Даћу ти их на славу!

Он се смешио.

— Знам ја да ти то умеш. Него не ваља ти посао што ме толико гладаш.

— А што?

— Па, стар сам човек,

— Њима може бити, а мени јок — рече она са свим наивно. — Ја сам се изнапре плашила тебе, а сад баш никако. Ти тако лепо са мном о свачем разговараш, и шалиш се, и учиш ме што не знам, да ја не бих никога ни зашто више запигала сем тебе. . . .

Он је слушао задовољно њезино ћетање. План му се потпуно почео остваривати. Он није био глуп чочек па да није знао разлику између себе и ње, зато је хтео да ту разлику ублажи начином живота. Опazio је да Мара воли да се кинђури, али је у исто време знао да то кинђурење не долази ни из каквих нечистих побуда него једино из жеље, јер је била сиротица. Зато се побринуо да јој ту жељу испуни. Али, испуњавајући јој жељу, натурао је уверење да је то жеља његова, да он жели и хоће да је она лепа и накићена. То је нарочито нагласио рекавши :

— Нема ништа горе од прљаве и дрљаве жене! Ја хоћу да моја жена буде

и лепа и чисмена. Зашто је злато него да се њиме китимо као и цвећем. Нека ми је све чисто и окићено, али хоћу да си ти ту најчистија и најокићенија.

Сусреле им се жеље и она је чинила све да га задовољи, јер је и сама у томе налазила задовољства. Кућа његова беше заиста рајски кутак. Куд се окренуо све беше чисто опајано, избрисано; нигде једне прашљике ниси могао наћи. А у тој чистоти видео си њу задовољну, ведру и веселу, чисту и умиљату.

Његов је план још и даље ишао. Он је хтео да може кад и кад и оставити кућу и отићи међу људе, а да његова жена мисли само о њему. Ма да је то готово немогућно, ипак је он пронашао неки начин. Он се опет користио једном њеном маном која је управо општа женска мана. Успео је да је убеди да је оно што она ради најлепше што је он свога века видео, и тек би овда-онда учинио по-негде какву напомену.

— Лепо је, донста, али опет ми нешто није све у реду, — рекао би разгле-

дајући какав њезин рад, јер му је она све радове своје износила и показивала.

— А шта то? — пита она.

— Ех, кад бих ја знао, ја бих ти одмах и казао. Него, онако ми се чини да ту није све у реду.

По два три дана она би капала над тим послом, само да му он не манише, да пред њим не буде постидна, док не би најзад дотерала да и он призна да је то лепо и добро.

На тај начин он је привезивао њему мисао за посао не давши јој да мисли о другим стварима него само о ономе на што је он упути. И ту је био тако опрезан да јој ни трунка напрасно остављао није. Чим би један посао свршила, дошао би други; чим би се једна жеља испунила, јављала би се друга. Она је била неуморна и сву своју младу снагу напрегла је да га задиви и задовољи.

По свему како су њих двоје живели, рекао би човек да лепшег живота у свету нема. Сви су завидели Петру и

чудили се његовим „чинима“ којима је очинио своју младу жену, у којој сад сви видеше и лепотицу. Једини Петар знао је шта га то све стаје, јер је као оно стражар на мртој стражи опрезно чувао своје добро од свачега. За њега ту не беше сигница; у свачему је он гледао несрећу која би му разрушила тај лепи живот, и, може се рећи, да је чувао жену и од најмањег ветрића.

Па опет, нико неби рекао да је он толико ревљив. Он се умео држати; његово лице никад се није показало намрштеније, његов поглед није никад јаче синуо — све је било обично, тако обично, а опет тако смишљено. Ни на који начин ниси могао прићи његовој жени; па и ако си јој пришао, он се некако увек ту нашао, вазда је твоју шалу умео окренути на своју корист, где би одскочио и његов дух и његова надмоћност, што је он увек пред Маром умео истаћи.

Никоме није веровао па чак ни својима.

„Баво не спава!“ — помислио би — „Боље сачувати, него после натезати да слепиш што се једном поцепа!“

И то му беше награђено. Мара збиља није ни накога мислила. Њој Петар беше све и сва. Што јој је год требало нашла је она код њега. Видећи да јој сви завиде била је уверена да је потпуно срећна и да више ништа не може ни тражити на земљи него да јој Бог поживи њеног „чичу“, јер га је она, по његовој изричној жељи, тако звала.

Једног вечера седели су по вечери њих двоје за столом. Он је пијуцкао своју полуоку вина, а она ћеретала и причала нешто из свога детињства. Док ће је тек он запитати:

— Кажи ми право: жалиш ли за чим?

— А за чим би жалила? Сви су ми живи и здрави...

— Не питам то, него те питам је ли ти жао детињства.

— Није — одговори она одмах. — Ја сад куд и камо боље живим него

онда. Сад имам свега а онда сам желела свега. Ти си ми тако добар, пазиш ме боље од мојих, чиниш ми све што зажелим. Мени је јако тако добро да никад не бих боље пожелела!

Па, по своме обичају, узео његову руку и притиште је уснама,

Он је само номиловао по коси. Из речи и погледа видео је да говори истину.

— А што си ме то питао? — упита га она после кратког ћутања.

— Питао сам те да знам, јер ја нећу да ти имаш жеље, коју жив двоножац може испунити, па да ти се не испуни! — рече он некако значајно.

Она му ништа не одговори, али му се осећала врло захвална.

VI

Прођоше некакве три године у тако лепом животу њиховом. И навиком се да једно другом умаштају и чине, па то готово пређе у крв као да

су од постанка свога тако чинили. Њој би било необично кад он у своје обично време не би био код куће него сегдегод задржао. Наједанпут би се узнемирила, више не би радила започетог посла, бар га не би радила пажљиво, него би сваки час истрчавала на капију и погледала. Кад би га видела розвудрило би јој се лице, притрчала би му руци и запитала :

— Где си?!

То питање беше узвик радости, он га је и разумео и осетио.

— Мало се задржах с попом.

— Ја сам, Бога ми, свашта мислила. Видим, сунце се смирило а тебе нема. То нија твој обичај, па ми незгодно Хајде у кућу. ено чека вечера.

Па би узела његов штап и однела те оставила на место, а њему би при- нела бакарни лавор с пуним котлом воде да руке опере. Пошто би он по своме обичају опрао руке и обрисао, прекрстио би се и пришао пуној трпези где би вечерао и проћаскао.

Па и ако је све ту, и ако им живот заиста беше тако леп, опет је Петру обузимала нека неодољива сета која му је главу обарала, која га је гонила од људи, да му не сметају, и од његове младе жене, да је не би погледала.

Кад год би се загледао у Марицу и видео њену лепу снагу како се из дана у дан све више развија, њему би чело помркло. Он је слутио нешто страшно страшније и црње од највећег јада што га човек у веку дочекивати може. А та слутња његова није била пуста, без разлога. Осећао је он како га лагано нестаје како га почиње јести и радост као жалост, онако исто као што про- летњи снег једе и земљу и сунце. Он је осетио како му снага малаксава и како са сваким даном, који мине, нестане и једног делића од његове снаге.

А међутим она како који дан све снажнија. Кад ветрић понекад заћарлија и уздигне њен бели убрадач, видео би старац тада онај снажни врат пун дражи и свежине, а машта би му створила оне

обле груди пуне даха, и једре мишице пуне моћи и живота. Тада би клонула његова седа глава, тада би се пољуљала вера у памет и искуство које имађаше, и он би тужно уздахнуо :

— Шта је ту вајде од памети !

Свесан је био потпуно свога грека. Сад је тек јасно уведео разлику између његових 30 и њезиних 20 година и није само слудио него је и очекивао несрећу која мора наступити.

Кад би се склонио у какав кутак где га нико не види и не чује, тада би запливао у те црне мисли, које му се натураху, па би чисто памет губио....

Али то беше опет јака природа. Отргао би се тога, вратио се кући па би ошљарио по дворишту радећи штогод и тешећи себе,

— Шта је ? Па ја још могу радити ? Ево, ову ћу главњу пренети онде.

И докопа главњу, напрегне се, дигне је на раме и пренесе. И онда, као утопљеник за сламку, ухвати се за то.

— Па ја још нисам клонуо ! Још ја имам снаге и моћи ! Не знам само који ми је ђаво те се по неки пут уленим ! Ево онај ћу камен склонити снамо под крај. Шта ће ми ту на сред дворишта !

И запео би снагом опет те дигао камен и однео чак на крај дворишта.

И тако би успремао, рашчишћавао храбрећи се и куражећи.

— Не треба се плашити ничега ! Кад човек сам изгуби веру у се, онда му је нико више не даде ! А што да губим веру ? Још могу радити, још могу јести. Памет ми је Бог дао и додржао — хлала му ! па што сам клонуо шта ми је ?

И тад би, онако знојава чела, али светла ока ушао у кућу где би затекао Марицу за разбојем.

— Шта ти радиш ? — питала би га она.

— Мало рашчићавам по авлији и прегледам алатке, а ти ?

— Ја, ето, ткам.

— Ако, ако.

— Да ниси гладан ?

- Могао би се мало презалогјити.
- Хоћеш мало сува меса?
- Могу.

Она би се дигла и принела би му на чистом тањиру и орибаној као смиље синијици сува меса и парче погаче. Он би појео неколико залогјаја, наравно и њу понудивши што би она за његову љубав прихватила.

- Хоћеш вина?
- Хоћу.

Она би отрчала у подрум и донела пуну водену чашу и прислужила му.

- Е, ово ми је слатко! — рече он.
- Да не поквариш ручак.
- Јок! Хоћеш ли мало?
- Хоћу за твоју љубав.
- А зар се теби не пије?
- Никад ми срце вина није заискала.
- Ја се најслађе воде напијем.

У тај мах уђе у собу Јевтина снаха с малим дететом, од три године на руци. Приђе Петру руци па рече детегу.

- Де, и ти пољуби.

Дете пољуби. Беше то леп малишан, плав, бистра, великог ока и гледаше Петру право у очи. Он га повуче мало за нос а дете се насмеја. Марица му пружи руке а оно из материних руку право њој. Она узе љубити малишана и тепати му.

Петра нешто ледну ма да не би Марица то смотрила, он изиђе из собе, Кад је о ручку запита што јој је Смиља (тако беше име Јевтиној снаји) долазила, она рече;

— Тражила ми неки препочетак. Ала сам се насмејала с оним малим. Је ли да је лепо дете?

Он климну главом, немајући кураже да одговори.

— И ја бих волела да имам онако дете. Је ли, збиља, што ми немамо деце?

Први пут он не одговори на њено питање. Чега се бојао не убоја се.

VII

Међутим, то прође онако као ветар што прође не оставивши трага за

собом. Она и не примети забуне његове, али њему преседе све, Више не иде у двориште да полиже главње и куша жену, него иде у воћњак да се најада. Сад је видео да је Марица дошла на право пинање и увиде да је то збиља и једно питање од којег му живот зависи.

Далеко заблудише мисли његове. Ту он просу сав жуч и јед на све. Криви му беху родитељи што га млада оже-нише Симоном за коју није никада марио ; крива му беше покојна Симона што није раније умрла те му се склонила с пута док је био млађи и приличнији за же-нидбу. Крив му беше усуд што му до-дели таку судбину у којој је патио до дубоке старости због другог, а сад, на измаку живота због себе....

Наљути се на Марицу.

— Дете! „И ја бих волела да имам онако дете!“ А што ће јој? Шта би она с дететом? И шта је мислила она пита-јући ме: „Је ли збиљи зашто ми немамо деце?“

И напреже мисао да га сети да у томе њеноме питању није било злобе или пакости....

Нешто се мора чинити, али шта? Шта могу ја ту сад?... Да је да се отме, да се купи, да се одкуд набави, све бих учинио; али... ту је све свршено!...

Седе на земљу. Над њим, око њега дан, светао, чист; небо без облака, зрак провидан, све прелева животом — а у његовој души мрак и бол и очајање...!

Дође му нека дивљина у душу ус-кине гневом на помисао да Марица може ипак децу имати. Стиште песнице толико да му нокти упадаху у месо.

— Ја ћу је убити! — рече пригу-шено од јада, — На парчета ћу ју сећи. — Само нек покуша... шта да покуша — нека помисли само! Сто Богова да је бране, одбранити је неће! Сто анђела да моле за њу, измолити је неће! Зар сам ја мало њојзи учинио! Ја сам је на-ранио и одео, ја сам за њу учинио колико ни за кога па чак ни за себе нисам!

Нека помисли само! Ја ћу јој мисао сазнати, не може она од мене сакрити!...

Па се овако помаман диже и пође у кућу, али се наједанпут предомисли па се врати натраг. Удари воћем, спусти се у јаругу, испе се на брег, и то све без штапа, који не беше ни понео. Сретао је људе и пролазио мимо њих ни Бога им не назвавши. Насела му крв на очи па никог и невиђаше. Црна мисао од које је бегао, беше се скаменила и легла на душу па он бежи од ње а вуче је са собом.

— Петре! О Петре! — викну га неко.

Он се трже и окрете. Беше то његов стари друг и комшија Јевта.

— Куд си пошао?

Он збуњено промуца.

— О-овамо...

— Куда?

— У ливаду.

— Шта ћеш тамо?

— Чуо сам да је нека марва била у котару.

— Није. Ја сам стоич онуда прошао. Ко ти је то рекао?

— Рекоше ми...

— Шта је теби? Ти некако чудно изгледаш!

— Није ми ништа.

— Опрости; али мени се чини. Блед си, па су ти очи закрвављене...

Он се на силу насмеја.

— Мора да си обневидио — рече.

— Може бити. Али да теби нису све козе на броју, то видим добро. Што си без штапа?

— Кад чух ја потрчах, па ни штапа не узех — рече он.

Али је видео врло добро да му Јевта не верује.

— Па хајде, ако хоћеш, можемо заједно до ливаде. Ја идох до суднице да потражим кмета, па га нема, а нема никога те се вратих. Могу ти правити друштво.

И тако се кретоше. Њега гњев отпушташе. Јевта му исприча како је сад

прошао поред Живојиновића куће где је нагазио на читав џумбус.

— Какав џумбус? — упита он видећи да Јевта заповеда разговор.

— Побиле се жене међу собом на пљешти!

— Око чега?

— Око деце. Завадила се деца па се због њих позвађаше и матере. Па не можеш море, да их измириш!

И ту Јевта окрете причати цео догађај са свима ситницама. Али кад виде да то све не могаше Петра разговорити, он га запита.

— Море, је си ли ти здрав?

— Право да ти кажем — нисам. Глава ме боли и нека ме ватра обузима, па сам зато изишао да проходам да не бих лежао.

— Па што не кажеш! Онда хајде кући!

— Још мало.

— Како хоћеш; али ја ти не бих саветовао да се јуначиш. Стари смо ми

људи. Нама ји најмањи назеб доста — заковрнемо счас као ђуре.

А он у дубни душе признаваше ту истину да је ствар, да му много не треба и да је врло брзо готов.

Отидоше до ливаде и обиђоше котар — сено не беше ни дирнуто, Онда се вратише кући.

Чим је видео Марицу опет се разгали. Оно њено честито лице, оно лепо црно око што онако мирно погледа, ули му на ново веру, па се чудио себи како је могао мало час поверовати да је у ње било пакости.

И тога вечера опет је питаше да ли га воли. А она му одговорн обичним одговором. Заусти да упита да ли би волела више њега или дете да има, али не смеде. Слутио је њезин одговор, па је више волео на самог себе да лаже.

VIII

Тако пролазише дани за данима; прође позна јесен с блатом и кишима, прође зима са снегом и ветровима,

на наступи и пролеће. Поред svega што никаква знака није опазио, Петар живљаше у неком страху. Он беше изгубио оно своје спокојство које је чинило моћ његову, јер је осећао, као по неком нагону, да ће однекуда доћи бура, која ће разрушити и уништити све оно што он зваше животом својим и што му заиста и беше живот.

Највише га је плашило то што опажаше како је она из дана у дан лепша и што је видео да је и сама постала свесна своје лепоте. Она Марица, која главе с рада не дизаше, поче мало по мало да се и огледалом бави. Толико би је пуга затицао где пред огледалом стоји и тако пажљиво проматра своје лице.

— Шта радиш то?

— Огледам се — одговорила би му са свим мирно.

— Зар немаш другог посла?

— Имам, али да видим...

Једва се уздржао да јој не пребаци, али она и не опази то уздржавање ње-

гово. И то, што није ништа опазила, то га је баш љутило. Ту је видео да она више не поклања њему оне пажње коју је дотле указивала.

Тако посташе први часови неспоразума између њих. Он се истина много савлађивао, али се не могаше уздржати да јој овда онда по штогод не пребаци што је она сматрала као неку неправду. И ту би пала реч.

— Ја не знам шта је теби!

— Па неслушаш ме — рекао би јој он опоро.

— Шта хоћеш да ти радим?

— Ти то пре ниси питала!

— Ниси ти такав био! Што год сам урадила било ти је добро, а сад — не знам шта је?

— Сад опег ја не ваљам!

— Не велим то; али си постао некако чудан. Каж ми лепо шта хоћеш, па ћу радити све по твојој вољи!

— Ја хоћу да радиш онако као што си радила и пре.

— Па зар не радим?

— Радиш; али... мени се чина да то више не радиш с вољом, него као под морање. А ја сам научио да ме свесрдно послушаш.

— Па зар те не слушама свесрдно? Ја не знам сад како ти желиш, али кажи ми па ћу све чинили.

И тако би се разговор отегао у бесконачност. Ту су избијала пребацивања једно друге. Она би га завршивала плачем, а он би нагло прекинуо одласком из собе.

И тога би дана ишао као отрован. Пред очима му је лебдила разлика између њихових година. Као паметан човек он је добро видео шта је ту, али као човек он се никако није могао помирити с тим. Пре би усијано гвожђе рукама хватао него што би свеснопустио ономе чему мора попустити.

Ти сукоби биваху све чешћи. Око сваке ситнице се споречкају. Њој се чинило да се он прозлио, а њему да га она више не поштује и не уважава као

пре. У свакој ситници видео би њезин немар.

— Пре си ти то некако друкчије — рекао би јој.

Мало по мало па сваки дан почеше. Она већ осећаше да јој досађује. Та цангрзања и мобичкавања његова посташе јој несносна па и он с њима. Не беше јој он више онај „добри чика“ са благим лицем и осмејком, који јој је тихо и умиљато говорио, него човек кога се поче прибојавати. Пре би му као дете какво, исторокала све што јој је на души и на срцу — сад, Бога ми, не! Прво што му не би казала то је шта о њему мисли; а друго, није му више ни могла казивати шта у опште о чему мисли, јер се око тога чешће споречкају. Почела је већ имати и своје мисли које је крила од њега.

А како то беше немирни предмет њихових дотадашњих разговора — то престаше и ти разговори. Она осећаше да више нема шта да му каже, а како

беху у кући само њих двоје — кућа замре. Завлада тишина као у гробници.

Петра почне памет остављати. То га помете. Он већ више не умеде наћи начина да врати ону веселост досму, нити спокојство себи. Сваки покушај испадао је наопако. Он почне мирно и лепо :

— Шта радиш ?

— Плетем.

— Каква ти је то шара.

Она му пружи рад па окрене зевати и гледати кроз прозор у двориште док би он рад разгледао.

У њему већ почне кипити.

— Ово ће бити лепо — цочне олет савлађујући се.

— Биће.

— Али оне су ти биле лепше што си ономад радила.

— Јест,

— А шта си учинила са оном шаром што си ми говорила да си добила препочетак од наше Анђе.

— Ено је тамо.

— Кад ћеш оно почети ?

— Кад доспем.

Он јој врати рад па седне на кревет а она седне крај прозора па ради даље и ћути. Он очекује да му она штогод рекне, али она ни главе не окреће. Он се искашље нелолоико пута па тек опет почме :

Аха ! У мал' не заборавих ! Добио сам од учитеља семена од цвећа. Ево па засеј.

И маши се цџпа те извади неку кесицу од хартије и у њој ; сре у неким завијутцима, разна семења, па јој пружи.

Она се диже, узне кесицу и метне на поличицу.

— Кад ћеш сејати ?

— Данас.

— Имаћемо лепа цвећа.

— Имаћемо.

— Учитељ ми рече да ће доћи да искалеме руже.

— Добро.

— Бадава ! лепа му башта,

— Ја.

Он више не могаше издржати. Скочи прије јој и упита :

— Шта је теби ?

— Ништа.

— Како ништа ?

— Тако, није ми ништа, Богу хвала !

Здрава сам.

— Па што ћутиш ?

— Радим.

— И пре си ти радила, али ниси тако ! Ја не знам шта је теби ! — молим те, реци ми шта хоћеш да радим, па да ти урадим ! — јекну она и бризну у плач.

Кад виде Петар да је сузе полише, он побеже напоље.

IX

И наста гадан живот као гадно време : нигде зрачка ни ведрине него притисла тмора и чамотина. Петру омрзне кућа и живот. Остави га снага и крепост па му се чинило да неко туђе тело вуће по свету. Више није седео код куће, него је опет почео одлазити мејани. Душа га је болела а понос му се бунио. Ово створење које не беше ни

знано ни виђено, које он подиже до себе, нарани и скиде дроњке с њега, то му створење захваљује сад овим начином — презирањем ! Зар он да седи у својој кући по пола сата, а она да речце не проговори ! Зар је он, наопако, и то дочекао, и то баш под седу косу !

Шта да ради ? Да јурне на њу, да је изудара, да је натера силом ? То није могао, јер је и од саме те помисли застрепао. Он је њу толико волео, да би пре могао своје око извадити, јер му се чинило да би тај бол пре издржао ! Да је моли ? ... А ! то не ! Њу, дериште, балавче јучерашње — не ! ...

Па ма се скаменила мисао. А није смео никога за савет запитати. Он би се убио пре него што би икоме казао што се кува у његовој души. Може се мислити како му је било међу људима у мејани, који говораху о стварима кућанским, о берби, о жетви, о општинским пословима. Тј су му говори били досадни. Он је остављао мејану и одлазио на имање, ишао браћи у шуму а тако

врљајући без пиља, занемео, проводио би по васцели дан. У вече би се вратио кући, где га је дочекивала она на мостама, нема као риба. Пришла би му вечеру, које се он доста пута није ни дотакло, онда би га изула и оставила да спава.

Па и у њој се десио неки преокрет. Док је била дете она је брбљала, чим је престала брбљати она се замислила, а чим се замислила постала је — жена.

Као жена погледала је у свој живот и била је сместа незадовољна. Она није знала шта, али је тражила нешто више од живота; душа јој је жудила за неком незнаном радошћу. Она је гледала поред себе овог старца, који је завиривао у њено плетење и ткање и чудила се сама себи како јој то до сад није досадило.

Е, али је тај старац био добар човек. Он је њој умаштао у свему и сваку њену жељицу испуњавао. То је истина. Али она, и не знајући шта, тражила је нешто више, нешто што води Богу, небу.

Прво што је осетила беше нека не-

равговетна туга, туга дубока која је одједанпут осами и одвоји од света. Њен старац поче бледети у очима њеним. Поред њега она је осећала да нема никога. И то што јој се у души преокрену и нарав њену. Она више не беше дете и не могоше више умаштати Петру како је научила, и — тад наста сукоб међу њима.

И онда, кад се само почне, онда оде као чарапа кад се оснура. У томе богатству и господству, она се осећаше сироче. Милошта Петрова поче јој досађивати. Она с неком језом погледаше у његове седе трепавице и беле маље по смежураном лицу. Страшила се да га се руком дотакне и чудила се како то догле није видеала.

И у то време у томе врењу душе њене деси се нешто сасвим обично, али за њу пресудно.

Радила је у башти око цвећа. Дан беше леп. Око њене главе зујаху челе и пролетаху разни инсекти; сунце је благо грејало, и то је чисто заносаше те јој

мисли одоше далеко, далеко за нечим незнаним али давко жуђеним. Наједанпут се трже као да гром пуче тако је поплаши из њених мисли један глас, који је упита :

— Шта радиш, Марице ?

Она се окрете. Био је то син чича Јефтин, Живан, висок, протегласт младић, граораста ока, које се сијаше и играше као на зејтину, дугих трепавица, испод чијег хлада оне очи још више сијају.

— О, како си ме уплашио ! — рече она једва дошавши себи.

— Што ?

— Па тако, викнуо си тако наједанпут а ја се занела.

— Стојим ја овде има по сата !

— Шта радиш ту ?

— Ништа ; гледам тебе.

— Мене ? Што ти гледаш мене ?

— Море, гледам и чудим се ! Што си се пролепшала тога чуда нисам видео ! Знам ламе и преклане била си онако... али сад ето гледам — баш лепа !

— Хајде, шта говориш којешта ! — рече она. — Од куд ти знаш шта је лепо !

— Е, не знам ! Видим, брате, имам очи, па видим !

— Хајде, није те срамота говорити тако удатој жени ! Иди ти то кажи девојкама.

— Ја нисам ништа срамотски рекао. А казао бих којој хоћеш да је лепа, само кад је лепа.

Она не рече ништа на то него се саже још више и стаде чупкати траву.

— Онако некако си се пролепшала на једанпут ! Виђао сам те и пре, па све једно, била си као и друге жене. Али од ономадне нешто те гледам, била си ту у градиници кад ти дође Сјмка Јованова. Ја бејах неким послом овде. Не знам шта сте говорили, тек се почесте смејати. Ја тргох очи и погледах па се закамених ! Знаш ли да си била лепа као да ниси од овога света, него као да си с неба пала !... И од то доба ја се јед-

нако налазим овуд у послу само да те гледам...

Није му смела у очи погледати али је осећала да говори искрено.

А он уздану и настави :

— Баш тај чича-Петар срећан човек!

Бог му дао и имање, и мала, и пара, па му ето дао и тебе! Ја не знам како може отићи од куће. Да сам ја на његовом месту, и да сам имућан као он, ја се не бих макнуо од тебе. Гледао бих ти у те црне очи и говорио бих ти штогод смешљиво, само да ти видим те лепе зубе!...

Она поче чупати и цвеће. Те речи и ако тако просто изговорене, учинише читав лом у души њеној...

Наједанпут јој све дође јасно, сва разлика између ње и мужа. Као да је до тога тренутка била у некој мрачној одаји, па дошао неко те откри капке на прозорима...

Готово побегне у кућу оставивши Живана и не погледавши га. Али, и ако је затворила врата кућна, опет Живан

беше пред њом и она слушаше оне речи што је готово опијаху : „Знаш ли да си била лепа као да ниси од овога света, него као да си с неба пала!“ Чудну, догле не осећану сласт осети она од тих речи.

И погражи огледало. И гледаше по читаве сахате свој лепи лик, и своје црне очи, и своје беле зубе, и виде заиста да је лепа.

А кад се о томе уверила, онда поче сравњивати себе с мужем и то сравњење испале на штету његову. До тога сазнања она њему беше благодарна што јој толико добра чини, али сада јој се чињаше да он њој треба да благодари.

X

Кад је била с тим качисто, поче размишљати : како би било да му то све каже и да једном за свагда с њим рашчисти?

У први мах учини јој се, да би то било и најлепше и најпоштеније. Лепо

да стане преда њ и да му рекне: брате, знаш шта је! Прођи се ти мене, нисмо ми једно за друго; нити сам ја твоја, нити си ти моја прилика!

То јој се учини тако поштено и у реду, да се готово реши на тај корак; али, размишљајући даље, учини јој се да ту није баш све како треба. Истина, она ће њему рећи, то је, рецимо, лако; али шта ће он на то одговорити?

Зар он њој не може рећи: Добро, дете моје; али од куд то теби баш сад паде на памет? Што ти то мени не рече онда кад сам те испросио?

Али она имађаше за то одговор. „Нисам ти рекла зато што нисам знала шта је то удати се. Ја сам мислила да је то оно исто као кад се играм свадбе с децом, па будем „млада“. Али ти си знао да то није тако, па си ме опет узео; ти си ме дакле преварио на твоје дукате! А ја, видиш, сад нећу твоје дукате, мени они не требају!“

А кад би он рекао: Добро, нека је и тако, ама где ти би та памет за три

године од дана нашег венчања? Од куд баш сад ти то одједанпут увиде?

Е, ту осети да му не би могла одговорити. Пре би одгризла свој језик, него што би рекла узрок рад којегачини, Зар да каже њему да је Живан тај који јој је очи отворио? Боже сачувај Никада!

Па шта да ради?

То је баш оно што није знала шта да ради! Ни како трпети и гледати њега, нити се шале отргнути. Ако се отргне онда је готово. Шта се из свега тога неће излећи! Прво, сазнаће цео свет па ће је почети попирати по устима као најгору; а друго, како шта ће бити са Живаном? Зар да он, ни крив, ни дужан, плати главом? А платиће насигурно, јер је ово душманин који не прашта!..

Уплаши се чисто од мисли које навалише на њу: Сети се шта је било пре две године са Стојаном Крзмићем у Горњој мали, кад га затече у своме ватату Иван Момировић код своје жене Саре, Уби га као муву, ни зену није.

И ником ништа зато. Ивана ено жива и здрава. Сару отерао одмах па се оженио другом (довео девојку из Тулара) а онај трули под земљом. Са Саром се подсмева и мало и велико. Отерадн је и укућани па сад зашла и служи по селима, и већ је родила једно дете чијег оца не сме да каже... Зар и њу да снађе иста судбина? Па зар би и Живан боље прошао?...

То само не сме бити. Не сме му ништа казати. Мора чак крити и да га не воли, па се увијати око њега... Ох, како ли ће то бити тешко!

Читав лом наста у души њезиној. Зебља, управо страх од свега што може настушити, мржња која се лагано слагаше у срцу њеном на онога кога се већ почињаше бојати и жудња за нечим незнаним, али тако милим, да јој крв заструји кад помисли на Живана, све то учини да збуни сасвим њену неискусну памет. Оставила је посао у крило па се поднимила на руке и заронила у те бескрајне мисли. Није чула ни врата кад

шкрипнуше ни хода Петрова. Тек кад јој он руку на раме, она се трже као да је ведро хладне воде на њу сасуо.

— Шта ти је? — упита он благим гласом.

— Н-ништа. Глава ме боли... грдно ме боли...! рече збуњено па је наједанпут облише сузе.

— Што ми то ниси казала? — рече он болећиво. А од кад те боли?

— Од отојич. Радила сам нешто у градиници...

И ту се загргну, па не доврши реченицу.

Он је узе за руку и као каквог болесника одведе постељи.

— Лези ту — рече брижно. Сад ћу ја донети хладне воде да се мало умијеш. Хладна ће те вода разгалити. Ниси требала данас радити, свечаник је, па си прегрешила. Лези!... Лези!...

Па изиђе у куину и она чу како клопара судовима по долапу. §

Нешто се бунило у њој. Као да јој неки глас шапуће: није лепо што лажеш

човека! Али ко би му смео казати истину? Ко би му смео исповедити се?

Он уђе у собу носећи леген и пун кутао воде.

— Ходи, умиј се мало! Можеш ли сама устати?

— Могу — рече она и диже се, сиђе с постеље и приђе му. Искоса баци поглед на њ, и, видећи оно брижно лице његово, дође јој некако жао.

„Па он ме воли“ — сену јој кроз главу, гледећи га.

Вода је хладила врело чело. Пошто се испљуска добро по лицу, она хтеде узети леген и кутао из његових руку, али он благо рече:

— Нека, ја ћу оставити. Хајде ти лези!

Она га послуша, а он изнесе леген и кутао у куину. Онда се врати, узео столицу и седе уз постељу. Метну руку на њено чело и поче тихо говорити:

— Не пазиш на себе! А ништа лакше него разболети се. Човеку се учини: шта је то што сам се ознојио, да легнем мало у хлад. А оно што је мало при-

легао дојесе му — сандије! Човек је као стакло, за час прсне! Ништа то није што је здрав: здравље је најлакше изгубити. Знам ја по себи!... Него, реци ми, јеси јела штогод?

— Јесам јутрос.

— Да ниси пила много воде?

— Нисам.

— Да ти се не гади?

— Не.

— Само глава?

Глава.

— Заноси те? Онако као нека не-свестица, или само боли?

— И једно и друго.

Он се замисли. И оно брижно лице дође некако нежно, а она гледаше и не беше јој онако као јуче одвратан. Нађе она нешто на томе лицу што, хтела не хтела, мораде поштовати. Више се није жежила од његове руке кад јој се на чело спусти; шта више још је и у своју руку узео.

„Збиља, воли ме!“ — помисли она опет.

— Велим ја — поче он опет — да сам ја крив! Да сам био код куће, ја ти не бих дао данас радити. Можда си прегрешила, а, може лако бити, да си се ознојила, па те промаја ухватила! Ти си детињаста, не знаш то; али ја бих требао да сам ту да ти не дам! Вечерас ћу зовнути једну од колебе да се нађе ту.

— Не треба.

— Ех, не треба! шта ти знаш?

— Мени је већ боље.

— Хвала је Богу! И ја му се молим да ти боље буде! Али... слушај, дете моје! Послушај ти мене! Да теби нешто буде, ја бих се убио, јеси чула — убио бих се!

— И она виде, лепо виде и осети колико је ту истине у то неколико речи. Она виде потпуну решеност у погледу његовом, па се чисто сгрози од свога намишљаја. После тога што је видела она и не поуми да му ма што напомене.

XI

После три дана она се диже из постеље, у којој је лежала здрава, а осећала се збиља болна. Он је лебдео над њом као мајка над јединцем па јој је жеље из ока погађао. Да је не знам шта затражила, он би јој дао па ма где то било и ма шта стало.

Душа јој је боловала. Гледећи га над собом, она је осећала да је немогућно раскинути, нит да је могућно одгурнути и одбацити човека који се овако и околико везао за њу. Не може човек одгурнути ни једно псето које му је верно и које га воли, а камо ли жива створа који му се свом душом одао. Бојала се најзад Бога и грехова: та душа јој целог света не би мира имала!

И, најзад, зашто би она раскинула с њим? Почела је сама себи о томе давати рачуна.

— Не волим га! — Добро; а зашто? шта ми је учинио? Је ли ме мучио сиротињом, глађу, жеђу? Није. Је ли ми

ускратио какву жељу? Није. Је ли ме грдио и тукао. Није. Је ли ми грдио моје боље: оца, матер; је ли их кад било и чим било увредио? Није. Је ли ма шта учинио, или је ли мене натерао да учиним што, што би било преко моје воље? Није. На против! Све ми је чинио, и чини и не само чини, него чак погађа моје жеље! Зашто га не волим?...

На та питања она не могла себи дати одговора. Учини јој се, управо увиде како нема право, како је готово пресићена добром његовим, толико пресићена да већ не ваља, као кад се човек преједе меда па место снасту осети болове.

Не ваља му што је толико добар — рече у себи.

Е сад, треба ли да га отури од себе зато што је толико добар? И треба ли она да га мрзи зато?

То је прво о што је главом ударила кад је почела размишљати. И Бог и људи, па и она сама увиде, да није у праву.

Све што једна жена у браку може пожелити она је имала. Па опет, опет....

— Ко зна! Ми смо већ изгубили памет па ништа не пазимо!

— Што слутиш?

— Како да не слутим. Бојим се, зато и слутим! Знаш ли ти шта ће бити с нама ако се то дозна? Како ћеш ти смети — ево никоме другоме него — твоје оцу у очи погледати? А ја, шта мени велиш? Да буде друга Сара, шта ли? Устаће против нас и ала и врана, и бели и небели, и сви ће имати право и да нам у очи рекну шта хоће! Зар није тако?

Он не рече ништа.

— Па шта мислиш да би ја онда радила? Мислиш да бих ходила срамотна по свету?

— Молим те, не говори више — прекиде је он. Боље да идем одмах одавде!

Па се диже. Али му поглед и у сумраку тржаше око њено. Он је пошао, али би живот дао да га она задржи. Међутим, поред свих тих разлога срце јој друкчије говораше. Она не имаде снаге да га пусти. Учинило јој се да га

је увредила својим говором па пожури да то све поправи.

— Ти си се већ наљутио — рече му. Он застаде.

— Нисам — одговори.

— Јест, видим на теби и ако је мрчина, познајем те по гласу.

— Нисам, велим ти! Како би се ја могао на те наљутити?

— Кад ниси што идеш?

— Морам. Ја ћу полудети ако ти тако говориш!

— Па зар ја кажем што ружно ако рекнем оно што може бити.

— Не кажеш; али ја сам вечерас дочекао оно чему се никад нисам надао! Ја овако никад нисам срећан био, па ти хоћеш да ми то загорчиш! Остави то, не говори сад ништа!

Па се спусти на столицу крај ње. Обухвати је око паса и стаде је као манит љубити. Дах, снага њена занеше му памет па заборави све.

Стари веле: „мокром гумну мало кише треба“. Шта је она ту, могла кад

јој је душа за њим жудила. Срце одржа победу над памећу. Из њених уста излише се речи милоште:

— Живане, срећо моја! Живане сане мој!...

Петао запева. Обоје пренуше. Она скочи са столице и отрже се из његовог загрљаја.

— Иди! — рече.

— Идем, али ћу опет доћи.

— Само немој данас.

— Ја кад?

— Други пут кад хоћеш; само данас немој!

— Не могу ја тако! Ја тебе морам видети, па да би не знам шта било!

— Немој данас тако ти среће наше! Ја ћу са свим изгубити памет ако те данас видим.

— А ако он дође?

— Баш онда немој ту бити!

— Ако запита за ме!

— Казаћу: ниси ту. Рећићу му да си био вечерас мало па си онда отишао.

— Добро. Збогом!

Неприлика.

— Збогом!

Он лагано изиђе, оклевајући, напоље. Она га испрати до прага и оста на отвореним вратима кућним. Свежина јој прожма сву снагу и она поче лако дрхтати, али се ипак не маче с прага док он не замаче у воће.

Месец беше зашао; звезде су трептале и нагињале земљи; свеж ветрић жуборио је по зеленом лишћу. Иначе тишина коју је прекидао глас петлов и понеки лавез. Још беше ноћ, још је све спавало кад Живан уђе у свој вајатић и, онако обучен, пружи се по креветцу не да спава него да — сања....

XVI

И од тога дана једнако. Ма и један ће тренутак дневно уграбити да једно другом добаци макар милосну реч ако не друго. Петар им је готово ишао на руку. Он, иначе неповерљив према свакоме, имао је неку луду веру у Живана, толико луду да су се и сами у вајвећем љубавном заносу чешће трзали.

— Грешна нам душа шта радимо! — узвикнула би Марица у Живановом загрљају. — Он нам толико верује, а ми...

Али је љубав заглашавала све па и савест. Из дана у дан прекори беху све ређи док сасвим не ишчезоше. Шта више, још почеше мрзити Петра што се испречио између њих.

— И неће ништа ни да му буде!

— Живеће тај још бар десет година!

— Још ће и мене саранити!

Али опазише да Петар мало сумњије погледа на њих. Све до раног пролећа он некако чешће дозиваше Живана, па на једанпут прекиде. Једног јутра поранио, па стаде тумарати по кући.

— Шта тражиш? — пита га Марица.

— Фењер.

— Што ће ти?

— Идем да намирим коња.

— Што не викнеш Живама?

Он се појави на вратима и погледа јо! право у очи.

— Шта велиш? — рече.

Тај поглед беше такав да она занеме.

— Кога да зовнем?

Она осети да мора нешто рећи.

— Па ко ти је досад то радно?

— Њега да зовем?

— Па ја.

— А како би било да ти одеш? — рече он заједљиво.

Она плану. Страх је прође и дође мржња, нека недољива мржња.

— Не браним — рече пркосно.

— Можеш му и помоћи.

— Могу. Чекај један часак да се обујем! — рече она још пркосније.

Па се саже и стаде тражити своју обућу.

Петру прекипе. Он упаде као курјак у собу, диже песницу и полете право на њу.

— Још ми се ругаш!? — рече готово ван себе.

Она га погледа отвореним погледом право у очи и сасвим мирно рече.

— Шта! Хоћеш да бијеш? Па де! Да видим и то чудо од тебе! Ево, удри!

Па саже главу.

А он се скамени на месту. Њена реч га је бунила, али њен га поглед уби. Оно лепо, велико црно око што би га кадро било из мртвих подићи, сад га уби.

— Шта је газда Петре? Хоћеш ме ударити једанпут? Шта си замануо том песницом? Ја никад не бих даба заманула!

Он клону сав. Више паде него што се спусти на клупицу па зарони главу у руку.

— Ох, Марице, Бог те питао!

— Зашто?

— Ништа ти друго не желим него да и ти овако дочекаш!

— Не дао ми мој Бог!

Он скочи.

— Ха, не дао ти Бог! Али нека ти да! Да Бог да и ти дочекала овако!

Она се насмеја гласно тако да јој се смех разлеже кућом као неком пустолинем.

— Не бој се! — рече му. — Ја нећу тако никад дочекати, јер никад нећу таку лудост учинити какву си ти учинио! Ја бих пре била кадра узети онај пиштољ

па просвирати себи куршум кроз чело него што би се направила кико и ништа па клела и уздисала.

Њене речи падаху му на срце као комади леда на главу кад град оспе. Он јекне болно као рањеник.

— Па ти ме не волиш?

— Није ми те мати родила! Што да те волим? Шта си ми ти?

— Ја сам ти муж! Заклела си ми се.

— Заклела сам ти се и зато сам ти жена. Кад те нисам послушала? Чиме сам те увредила? Јеси ли кад дошао кући да те не чека твој ручак? Јеси ли кад поискао чисте рубенине па ти их нисам донела? Јесам ли те пред ким осрамотила? Је си ли био кад год мноме постидан? Јеси ли остао неслужен? Реци!

Он не рече ништа:

— Па онда јесам ли погазила своју заклетву? Кад си бис неслужен? Јеси ли ми кад двапут једно исто заповедио? Јеси ли ме кад год изгрдио за какав посао? Ама нешто, ама најмање што год

ми реци да те нисам послушала и ево — ја ћу се сместа убити!

— Не могу ти ништа рећи! Све што велиш, тако је. Ти си збиља жена на своме месту. Ниси ми, што се тога тиче, никад дала прилике ни да те прекорно погледам! Па опет.... ја нешто друго тражим...

— Шта тражиш!

— Што се правиш да не знаш?

— Не правим се!

— Па како да ти кажем!...

— Ја што год хоћу, ја знам и да кажем!

— Та оно знам и ја, али ми је мало незгодно да рекнем.

— Она слеже раменима.

— Ја од тебе тражим да ми будеш жена! — превали он једва.

— Па зар нисам?

— Али само моја!...

— А зар сам, наопако, и нечија туђа! Чија сам? Одмах да ми кажеш!

Он се устумара. Реч му се отела; није имао намеру да тако рекне.

Та не велим ја... него знаш...

— Ко ти је рекао!

Он ухвати неки страх од Марице. То више не беше оно дојучерашње дете, него, жена пред којом он поче уступати.

— Није ми нико рекао, али знаш како се оно у песми пева:

Љубило се момче и девојче,
Они мисле нико их не гледа,
Ал' их гледа цветак на ливади,
Па он каза овци разбудници,
Овца каза својему овчару,
Овчар каза у пољу ратару,
Ратар каза својој ручконоши. —
Ручконоша целом селу каза...

Тако и то. То каже цвет, тица — тек сазна се...

— Па шта ти је то казао тај цвет и та тица?

— Нису ништа казали, али...

— Ти си измислио.

Он се љутну.

— Нисам ја измислио! Казали су ми да ти мене не волиш. Јесу ли рекли истину? Ти си се заклела да ме не лажеш; пред олтаром си се заклела!

— Јесу.

— И казали су да ниси само моја жена.

— То лажу, ја сам само твоја жена и више ничија.

Она то рече тако да си не посумња;

— А зашто ме не волиш? Шта сам ти на жао учинио?

— Ниси ништа. И ја тебе не мрзим, волим те чак као што волим оца и матер, али те не волим онако како бих хтела; не могу да те волим!

— А зашто?

— Ниси моја прилика. Ја сам то толико пута хтела, и баш хоћу; али кад ти приђем — ја те само пољубим у руку! Сад знаш! Више ме не питај ништа! Ако ти није право, ево пиштоља: проста ти моја крв!...

Он јој ништа не одговори, него се само спусти на клупицу као да му неко обе ноге подсече.

XVII

Па тако оста. Осетио је да је при-теран до краја. Све до данас и могао се заваравати, али сад виде да је све свршено. Виде да је дошао дан кад правда проговори, и крв му се чисто ледила од пресуде њене...

Више није разговарао с Марицом јер је видео да се ни у чему сложити не могу. Доста му је било да је само погледа и онда, све што је видео, беше као неки протест.

— Па јесте! — гворнио је сам себи. — Не да Бог! Човек мисли: ја могу све! могу што год хоћу! Али Бог не да своје право никоме! Таман помисли: удесио сам све; а оно се тек испречи нешто... Шта је вајде мени сад? Шта ће ова памет, што је људи цене, кад сам ето, учинио лудост, као деран какав! Шта ми је вајде од овог имања... од свега што имам, кад немам мира, кад ми се одузео мој покој, кад ме је сан оставио,

кад не могу да се разговорим и разгалим!?...

Ласно је човеку кад има коме да се пожали; али ево његове несреће, он ни то немаде коме. Стид га обузимаше и од саме помисли да коме саопшти јаде своје. Где је ту човека који се не би насмејао и исмејао тугу његову? Њему надну тек сад на ум оне ситне опомене његових старих другова и пријатеља, које он онда сматраше за завист и непријатељство. Како би сад и могао да им се потужи!...

Распаметио се готово сасвим. Бежао је од људи, бежао од куће, бежао од Маричина погледа, испустио се, стас му се погури, остаре од једанпут за читавих десет година; вадрина сиђе с његовог лица и оно оста изборано, поцрнело, као разорана њива; неста моћи у снази: руке и ноге почеше дрхтати.

— Шта је, Петре, — питају га његови стари другови — што си ослабио тако?

— Не знам шта ми је! — одговара он мрзовољно. — Није ми добро.

— Што не легнеш ?

— Лежаћу доста.

Дођу му браћа да се, по обичају, посаветују.

Долази трговац за свиње. Лепо плаћа: три талира комад.

— Добро, подајте. Што нисте дали ?

— Ми велимо то ти...

— Шта ја ?

— Па ти, знаш, с њима то...

— Па докле ћу ја ?! Докле ћете ви тражити да вас, као децу, за руку водим ! Ето, продајте сами једанпут ! — издро би се на њих...

— Ходи пресвуци рубине — рекла би му Марица.

— Што ?

— Видиш како си прљав.

— Свеједно.

— Бог с тобом, срамота је !

— Каква срамота, нема ту срамота
Мрви ме !

— Што се не обријеш ?

— Нећу. Шта, да не мислиш да ме

кевиљаш ? — рекао би и погледао би је некако из коса.

Она му не би ништа одговорила, само би слегла раменима...

Мало помало па и туга поче малксавати. Њега узе обузимати нека равнодушност, све му то поста као обично. Бивало је дана кад је по ваздан седес код куће крај огњишта, с рукама у крилима, а бивало је да је појахао коња па га нема кући прође и двадесет четири сахата.

Марица је, разуме се, спазила ту промену на њему, зато је и постала врло обазрива. Живана је просто одбијала.

— Али само да те видим !

— Немој ни да ме видиш !

— Ја умирем за тобом !

— И ја за тобом, али само даље од куће !

— Па докле ћемо овако ?

— Док Богу буде воља !

У свако доба дана и ноћи, чим би се он куд било веснуо, она би га до-

чекала. Престала је била да га љуби у руку, јер јој он то више није дао.

— Шта, зар ти још не спаваш?

— Не спавам.

— Што?

— Чекам тебе.

— А што ме чекаш?

— Таки је ред.

Он ништа не одговори, само уздано и спусти се крај огњишта.

— Хоћеш вечерати?

— Нећу.

И он седи а она двори...

Једног дана рече јој:

— Ти ме убијаш.

— Како?

— Што ми чиниш толики измет што ће то?

— Жена сам ти!

Њему поста досадан тај живот. Један му дан освигаше као и други. Да му је да га ко наљути да се бије с ким! Ово га упарложи. Ова жена, која га не воли и која му то у очи каже, чини све само да му не да права да реч проговори. Он је тражио зачкољицу ма у чему, што било да само може прекорети ако ништа друго, али нигде, нигде да се закачи.

— Тебе неко учи!

— Учи?

— Јесте учи те да ме једиш!

— Мени нико не долази а ја никома не идем. Драго ти па говориш тако.

— Учи те, учи! Ни речи! Немој да ми се правдаш!

Она ућута. Он зипера, виче, прети — она ћути. Њега сад наљути њезино ћутање.

— Што ћутиш! Што ћутиш?

— Ако не могу надговорити могу надћутати.

* * *

И у селу почеше говорити да је газда Петар „шенуо тамећу“. Неки су прилично нагађали прави узрок али га нико не знађаше. Марица је тако крила своју љубав да су само слутили о томе, али нико не знађаше ништа утврдо. И, истину рећи, сви су били на њеној страни: и старо и младо, и мушко и женско.

— Веселница! Да је Бог хоће опростити муке — говорио би свет.

Једнога пролетњег дана Петру опет дође да појаше коња и лута. Оде у коњушницу, опреми коња, појаха га и оде не рекавши ни речи Марици која беше изашла да му капију отвори.

Таман се она вратила у кућу иђуђе

у собу да узме што да ради а Јану Живан.
Бледа, преплашена и сва дрхћући упита га:

- Шта ћеш, ако Бога знаш!
- Је ли ту чича-Петар?
- Сад је отишао, видео си!
- Бата ме послао, зове га нешто.
- Није ту! Иди сад.

Али се Живану мије ишло. Приђе јој и обави руку око струка.

У тај мах отворише се врата и Петар гологлав стојаше на прагу.

На савијутку кад је био оте му се поглед на кућу, и он смотри Живана како пређе преко његова дворишта и уђе у кућу. Он не знаде шта би с њим, скочи с коња, полеге у кућу и нађе их зарђене.

Лице му помодрило па дошло црно; отворен, страхан поглед почиваше на окамењеним љубавницима. Он прекорачи праг, пође чивилуку о коме је висило оружје, и пружи руку да дохвати пиштољ... Наједанпут као да му неко навали стѐну на главу, он осети неки ужасан бол, рикну као лав и сруши се на земљу....

Чак је и доктор долазио те га парао.
Веле: препукло му срце.

Књиге за шалу и сатиру

Насрадин хоџа, његове шале и лакрдије	Ц	7—
Стари и мудри Бертолд	"	3-50
Несташни Бертолдин син Бертолдов	"	4-50
Илустрована велила разбигра	"	4-50
Наш се Господ буди, савремена бајка	"	1—
Девет пута се женио и девет пута настрадао	"	2-40
Једанаест пута се удала и једанаест пута настрадала	"	2-40
Јазавац пред судом	"	2-40
Ћаскало, шаљива књига за свакога	"	1—
Преклапало, шале и лагарије	"	1—
Баволан, шале и досетке	"	1—
Веселко, веселе приповетке и шале	"	1—

Старинске, јуначке, ратне и лирске песме:

Краљевић Марко у 25 песама и 11 слика	Д	5—
Краљевић Марко у 7 песама	"	2—
Милош Обилић са 20 песама и 16 слика	"	5—
Српско Хајдуковање, песме од В. Караџића	"	5—
Милош Обилић у 7 песама	"	2—
Вој на Косову са 16 лепих слика	"	2-50
Песма Косовског Боја	"	1-20
Старина Новак, са лепом насловном сликом	"	2—
Иво Сенковић и Ага од Рибника са 9 слика	"	2—
Змај Огњени Вук, са насловном сликом	"	2—
Бановић Секула, са лепом сликом	"	2—
Бановић Страхиња у 7 песама	"	2—
Сердар Јанковић Стојан, народне песме	"	2—
Јелисавка Обилића Мајка, Вилински Суд	"	2—
Синђелић на чегру, са 4 лепе слике	"	1—
Цар Душан у народним песмама са сликом	"	2—
Ослобођење Срба, у 20 песама са сликом	"	4—
Зверства Бугара	"	2—

32439

Пропаст турске силе на Битољу	Д	2.—
Бој на Куманову	"	2.—
Осветник (Гаврило Принцип)	"	2.50
Рат Срба са ћесаром	"	2.—
Порази ћесарове војске на Церу	"	2.—
Слом Германо-Бугара на солунском фронту	"	2.—
Српска Лира, најновије лирске и ратне песме	"	2.—
Севдалинка, нове севдалинске песме	"	2.—
Са гроба Љубе Дидића	"	2.—
Кап Отрова — Смрт А. Богосављевића	"	2.—
Песме о женама и царским ћеркама	"	1.80
Нови Декламатор	"	1.50
Пред сванућем	"	3.50
Одабране песме Л. Поповића	"	4.—

Разно :

Старински велики Вечити календар	Д	5.—
Љубавна писма, говор с маркама и џепном марамом	"	4.50
Занимљива љубавна писма	"	2.40
Љубавна писма за младеж	"	1.—
Момачки и девојачки живот	"	1.—
Говор бројева, књижица за забаву младежи	"	1.—
Проста и лака рачуница	"	3.—
Бацање карата	"	2.—
Учитељ играња и лепог понашања	"	1.80
Српско-Немачки разговори	"	2.—
Учитељ американског језика	"	3.—

На све горе наведено, књижарима и препродавцима
дајемо највећи попуст.

Поруџбине отправљамо брзо и тачно.

Адреса за поруџбине :

Књижарница Томе Јовановића и Вујића, Београд.